

ALİ TƏHSİL MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ ÜMUMİ HƏRBİ VƏ TAKTİKİ FƏNLƏRİN TƏDRİSİNƏ QOYULAN TƏLƏBLƏR

C.İ. Məmmədیارov

Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyası
Bədən tərbiyəsi və idmanın nəzəriyyəsi və metodikası kafedrası
jeyhun.mammadyarov@sport.edu.az

Nəşr tarixi

Qəbul edilib: 01 oktyabr 2021

Dərc olunub: 27 oktyabr 2021

© 2021 ADBTİA Bütün hüquqlar qorunur

Annotasiya. Məqalədə təlim prosesinin məqsədyönlü təşkilini təmin edən metodların, vasitələrin, təşkilat forması və şəraitin yaradılmasının təmin edilməsi məqsədilə tədrisin təşkilati metodikası yaradıcı proses kimi əsas götürülmüşdür. Həmçinin “Çağırışaqədərki hazırlıq” fənninin tələbələr tərəfindən nəzəri və praktik cəhətdən mənimsənilməsi yolunu müəyyənləşdirərək yaradıcı metodiki təcrübələrinin öyrənilməsi və yayılması təhlil edilmişdir. Ali təhsil müəssisələrində ümumi hərbi və taktiki fənlərin tədrisinə qoyulan tələblərin mahiyyəti açıqlanmaqla, çağırışaqədərki hazırlıq fənni üzrə müəllim kadrlarının hazırlığı prosesinin didaktik prinsipləri, müəllim pedaqoji fəaliyyətində vacib olan və eləcə də mülki ali təhsil müəssisələrində hərbi fənlərin təlim metod və üsulları tədqiq edilmişdir.

Açar sözlər: *Çağırışaqədərki hazırlıq, təlim prosesi, hərbi və taktiki fənlər, tərbiyəçi-müəllim, tədrisin təşkili, tədris metodları.*

Ölkəmizdə həyata keçirilən təhsil siyasətinə müvafiq islahatlar bütün sahələrdə olduğu kimi pedaqoji kadrların hazırlığı sahəsində də ciddi tələblərin mövcudluğu təsadüfi deyil. Müstəqilliyimizin və milli maraqlarımızın qorunması məqsədilə ölkəmizdə bütün sahələrdə olduğu kimi təhsil sahəsinin də durmadan inkişaf etdirilməsi, təhsilin müasir cəmiyyətin tələblərinə cavab verə biləcək səviyyəyə çatdırılması əsas vəzifələrdən biridir. Bu vəzifələrin öhdəsindən layiqincə gəlməyi vacib edən əsas amillərdən biri də dünyada iqtisadi, siyasi və hərbi sahədə baş verən dəyişikliklər və hadisələrdir.

Çağırışaqədərki Hazırlıq fənni üzrə müəllim kadrlarının hazırlığında tədrisin ən ümdə məqsədi ordumuzun, başqa güc strukturları və eləcə də cəmiyyətimiz üçün sağlam, vətənpərvər, milli maraqlarımızı hər şeydən üstün tutan, dilinə, dininə, milli adət və ənənələrinə sadıq gənc nəslin formalaşdırılmasıdır [2 s.7]. Hal-hazırda paytaxtda və bəzi regionlarda fəaliyyət göstərən pedaqoji universitetlərdə və eləcə də Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyasında Bədən Tərbiyəsi və Çağırışaqədərki hazırlıq ixtisası üzrə müəllim kadrlarının hazırlığı həyata keçirilir. Adından görüldüyü kimi bu ixtisasa yiyələnən kadrlar orta ümumtəhsil, texniki - peşə məktəbləri, peşə liseyləri və kolleclərdə Çağırışaqədərki Hazırlıq fənnin tədrisini həyata keçirirlər. Hərbi yönümlü ixtisas olmaqla bu ixtisasa yiyələnən müəllimlər hərbiyə ən kiçik bölmə olan manqa hazırlığı səviyyəsini mənimsəyirlər. Onlar hərbi hazırlığın təlim istiqamətləri olan taktiki hazırlıq, atəş hazırlığı, hərbi nizamnamələr, sıra hazırlığı, hərbi topoqrafiya, mülki müdafiə, çağırışaqədərki hazırlıq fənninin tədrisi metodikası və ən əsası da, təlim istiqaməti olan hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi üzrə bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnirlər. Nəzərə almaq lazımdır ki, bu ixtisas üzrə müəllim hazırlığı, ancaq orta ümumtəhsil bazasının 10-11ci siniflərində Çağırışaqədərki Hazırlıq fənni üzrə alınmış bilik, bacarıq və vərdislər üzərindən davam etdirilir.

Bu ixtisas üzrə keyfiyyətli müəllim kadrlarının hazırlanmamasının əsas səbəblərindən biri də budur ki, indikindən fərqli olaraq sovet hakimiyyəti illərində bu ixtisas üzrə ali məktəbə qəbul ancaq hərbi xidmətdən sonra aparılırdı. Bu da artıq tələbələrin hərbi hazırlıq təlim istiqamətləri üzrə müəyyən bilik, bacarıq və vərdislərə malik olmalarını təmin edirdi. Hərbi xidmətdən sonra müxtəlif qoşun novlə-

rində xidmət etmiş tələbələr dərs gedişatında müəllimin yaradıcı fəaliyyəti sayəsində öz şəxsi təcrübələrini bölüşməklə dərsin keyfiyyətli təşkilinə köməklik göstərildilər.

Gənc nəsli əsl vətən müdafiəçisi kimi hazırlayacaq mənəvi, psixoloji və professional sahədə tam hazırlıqlı müəllim kadrları hazırlayan təhsil müəssisəsində əsas diqqət müəllimlərdə yüksək hərbi-vətənpərvər ruh, mənəvi-psixoloji və əxlaqi tərbiyə, hərbi-pedaqoji professionalıq, metodist ustalığı, öyrətmə və tərbiyəetmə bacarığı kimi keyfiyyətlərin formalaşdırılmasına yönəldilməlidir.

Ali təhsil müəssisələrində təlim prosesi müəllimlərin oxunmasından, seminarların keçirilməsindən, qrup dərsi, qrup çalışması, praktik dərs, müstəqil hazırlıq və qiymətləndirmədən ibarətdir. Bu sahə üzrə müəllim kadrlarının hazırlığını şərtləndirən əsas didaktik prinsiplərdən biri də təlim və tərbiyənin paralel şəkildə məntiqi ardıcılıqla təhsil illərinə görə sıralanmasıdır. Burada söhbət dərs, dərslərdən tədbirlər və ən əsası hərbi fənlərin keçirilmə ardıcılığından gedir. Nəticə etibarilə bu cür fəaliyyət, gələcək müəllimlərdə qarşıya qoyulmuş gözlənilən təfəkkürün formalaşmasına gətirib çıxarır.

Müasir dərsin əsasını yeni təlim texnologiyalarından məqsədəuyğun şəkildə istifadə təşkil edir. Yuxarıda sadalanan hərbi hazırlıq təlim istiqamətləri üzrə dərslərin qavramlı və yadda qalan olması üçün hər bir mövzuya uyğun ümumi resurslardan (kompüter, proyektor və s.) əlavə, xüsusi təlim-tədris resursları da olmalıdır. Dərsin yüksək səviyyədə tədrisini təmin edən interaktivlik amili daim diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır [11 s.356]. Tədrisin təşkil metodikası yaradıcı proses olaraq aşağıdakılardan ibarətdir:

Metodika hər hansı bir işin praktik olaraq həyata keçirilməsi üçün metod və üsulları özündə cəmləşdirməklə müəyyən bir fənnin tədrisi üsullarından məqsədəmüvafiq şəkildə istifadəsidir.

Hərbi-elmi araşdırma metodikası hərbi-elmi təlim tapşırıqlarının effektiv yerinə yetirilməsi məqsədilə həyata keçirilən üsu, forma, metodlar, və qaydaların məntiqi ardıcılıqla istifadə edilməsidir.

Təlim metodikası pedaqogikanın bir qolu olaraq, tədrisin qanun və qanunauyğunluqlarını tədqiq edir, tədris metodlarını öyrənir. Təlimin metodikası dedikdə təlim prosesinin yüksək səviyyədə təşkil olunmasına şərait yaranan metodlar, vasitələr, təşkilati forma və şərait nəzərdə tutulur. Bu forma, metod və vasitələr hərbi fənlərin tədrisi metodikasını öyrənən tələbələrlə tədris metod və formalarının pedaqogika elminin son nailiyyətlərindən istifadə etməklə seçilməsini, təlim prosesini aktivləşdirmək məqsədilə müxtəlif təlim metod və vasitələrinin tətbiqi əsasında öyrənənlərin və öyrədənin fəaliyyətlərinin müqayisəli şəkildə üzə çıxarılmasını, təlim prosesində təlim-tədris bazasından səmərəli istifadə etmə yollarının müəyyənləşdirilməsini, bilik, bacarıq və vərdislərin qiymətləndirilməsi üçün nəzarət sisteminin və meyarlarının təyin edilməsini, hərbi hazırlıq fənləri üzrə tədrisi həyata keçirən müəllimlərin biliyinin təkmilləşdirilməsini, yeni metod və vasitələrlə onların pedaqoji bacarığının artırılmasını, müəllimlərin şəxsi və ümumilikdə, yaradıcı metodiki təcrübələrinin öyrənilməsinə və yayılmasına əhatə edir.

Təlim fənninin tədrisi metodikası fənnin ümumilikdə təlim metod, vasitə və üsulları ilə yanaşı, eləcə də onun ayrı-ayrı fəsilləri, mövzuları və məşğələ növlərini özündə cəmləşdirir.

Təlim fənninin metodikası müəyyən bir fənnin nəzəri öyrənilməsi üzrə xüsusi didaktikadır və pedaqogikanın bu fənnin öyrənilməsi qanunauyğunluqlarını tədqiq edən mərhələsidir. O, fənnin tədrisində ümumi pedaqogika ilə fərdi pedaqogikanı biri-birindən ayırır. Təlim fənninin metodikası tədris prosesində biri-biri ilə əlaqəli olan təlim tədrisin məzmununu, müəllim fəaliyyətini və öyrənənlərin fəaliyyətini yəni öyrənməni biri-birindən fərqləndirir. Təlim fənninin metodikasının əsas vəzifəsi məlum qanunauyğunluqlar əsasında yuxarıda göstərilən bu üç proses arasındakı qanunauyğun əlaqələrini tədqiq etməklə tədrisə və öyrənməyə qoyulan əsas tələbdir.

Metodika elminin məzmununa, metodika tarixinin öyrənilməsi, fənnin tədrisində təlim-tərbiyənin əhəmiyyətinin, qarşıya qoyduğu tələb və tapşırıqlarının və onun təhsil sistemində yerinin təyin edilməsi, fənnin məzmununun,

elmi cəhətdən tam əsaslandırılmış proqram və dərslərin hazırlanması, Tədris metodu və təşkilat formasının fənnin məqsəd və məzmununa uyğun seçilməsi, fənnə uyğun təlim-tədris bazasının yaradılması, fənnin tələblərinə uyğun pedaqoq hazırlığını şərtləndirməsi aiddir.

Metodiki hazırlığın əsas mərhələləri təlim-tərbiyənin səviyyəsinin yüksəldilməsi məqsədilə müəllim ustalığının artırılmasına istiqamətlənən kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsi, ali təhsil müəssisəsində tələbələrin gələcəkdə fəaliyyət göstərəcəkləri Çağırışaqədərki Hazırlıq fənni üzrə ixtisasının təlim istiqamətləri üzrə təlim-tərbiyənin həyata keçirilməsinə hazırlıq, ixtisas fənninin ayrı-ayrı mövzuları üzrə dərslərin təşkili və keçirilməsində müəllimlərin bilik, bacarıq və vərdislərdən istifadəsinin səviyyəsidir [5 s.272].

“Çağırışaqədərki Hazırlıq” fənni üzrə metodik hazırlığın başlıca vəzifəsi tələbələrin gələcəkdə manqa hazırlığı səviyyəsində hərbi hazırlığın təlim istiqamətləri olan taktiki hazırlıq, atəş hazırlığı, hərbi nizamnamələr, sıra hazırlığı, hərbi topoqrafiya, mülki müdafiə və ən əsası hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi üzrə bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnməklə, çağırışaqədərki hazırlıq fənninin metodik cəhətdən yüksək səviyyədə tədrisinə nail olmaq, təlim-tədris bazasının yaradılması və dərslərdə ondan bacarıqla istifadə etmək, dərslərin maksimum interaktivliyinə nail olmaq, praktik dərslərin keçirilməsində uyğun şəraitin yaradılması və yeni təlim metodlarının (texnologiyalarının) axtarılmasından və tətbiqindən ibarətdir.

Metodiki işin əsasını tələbələrin təlim-tərbiyəsinin daim təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş metodik tədbirlərin həyata keçirilməsi, rəhbər və müəllim heyətinin pedaqoji ustalığının artırılması məqsədilə yeni təlim metodlarının axtarışı, tədqiqi və təlim prosesində tətbiq edilməsi təşkil edir.

Təlim planı və proqramların təkmilləşdirilməsi, tədris vəsaitlərinin məzmununun yenilənməsi və təkmilləşdirilməsi, müasir metodikanın tələblərinə əməl edilməsi və bütün növ dərslərin metodik cəhətdən daha effektiv təşkilinə nail olmaq, dərş vəsaitlərini və digər tədris metodik materiallarını elm və texnikanın müasir səviyyəsinə cavab verəbiləcək səviyyəyə çatdırılması, pedaqogika və psixologiyanın tələblərinə uyğunlaşdırılması, mövcud metodikanın təkmilləşdirilməsi, yeni təlim metodla-

rının, təlim vəsaitlərinin və tərbiyə üsullarının tədrisə tətbiqi, məktəb və ali təhsil müəssisələrinin qabaqcıl təcrübələrinin öyrənilməsi və yayılması, Çağırışaqədərki Hazırlıq fənninin hər bir bölmələrinin (taktiki hazırlıq, atəş hazırlığı, hərbi nizamnamələr, sıra hazırlığı, hərbi topoqrafiya, mülki müdafiə, hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi) tədrisi üzrə müasir təlim-tədris vasitələri ilə təhsil müəssisəsinin təmin edilməsi metodik işin əsas vəzifələridir.

Müəllim tərəfindən ona təhkim olunmuş fənnin məzmunu və tədris metodikasının təkmilləşdirilməsi, metodik problemlər və tədrisin təşkili üzrə elmi tədqiqat işlərinin aparılması, elmi-metodik məsələlər üzrə elmi konfransların, toplantıların və metodik məsələlər üzrə seminarların təşkili, elmi şuranın iclası, tələbələrin metodiki hazırlığı məsələləri üzrə fakultə komissiyasının iclası, təlim-metodik, göstəri, açıq və nümunəvi xarakterli dərslərin keçirilməsi, ümumi və hərbi pedaqogika və psixologiya üzrə təlim-metodik eləcə də tərbiyəvi məruzə və mühazirələrin təşkili, pedaqoji təcrübələrin keçirilməsi və onun nəticələrinin təlim prosesində tətbiqi, təlim-tərbiyə prosesində rəhbərlik üçün olan sənədlərin tələblərinin və qabaqcıl pedaqoji təcrübənin öyrənilməsi və reallaşdırılması, təlim prosesinə nəzarət metodiki işin əsas formalarıdır.

Hərbi təhsil müəssisələrində metodiki işin təşkili və həyata keçirilməsi rəhbər və müəllim heyətinin gündəlik fəaliyyətinin əsasını təşkil edir.

Metodiki sənədlər fənnin mövzusu və ayrı-ayrı tədris sualları üzrə dərslərin keçirilmə qaydalarını, metodlarını və ümumilikdə, məzmununu özündə əks etdirir. Bu sənədlərin işlənilib hazırlanmasının əsas məqsədi tədrisin səviyyəsinin yüksəldilməsi və dərslərin metodik cəhətdən tədrisində qoyulmuş qaydanın saxlanmasıdır. Metodik sənədləşmə bir qayda olaraq metodik göstərişlə birlikdə dərşin keçirilmə planını və əlavə sorğu materiallarını özündə cəmləşdirir.

Metodik dərş metodiki işin forması olmaqla plan üzrə keçirilən xüsusi dərş növüdür. Metodik dərş vasitəsilə pedaqogika elminin yeni nailiyyətləri təhsil müəssisəsinin fəaliyyətində tətbiq edilir. Müəllimlərin bu sahədə biliklərinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə qabaqcıl pedaqoji müəllim təcrübəsi öyrənilir. Metodik dərslər bir qayda olaraq təhsil müəssisə rəhbəri tərəfindən həyata keçirilir və el-

mi şurada müzakirə edilir. Metodik dərslərə təlim - metodik (təlimatçı - metodik), göstəri, açıq və yoxlama dərsləri, eləcə də mühazirələr, məruzələr, ümumi hərbi pedaqogika və psixologiyadan təlim-tərbiyənin metodikası məsələləri üzrə çıxışlar aiddir.

İnstruktur-metodik dərslər (iMD) ayrı-ayrı dərslərin düzgün təşkili və nisbətən effektiv keçirilməsi məqsədi daşıyır, xüsusi təlim suallarının təqdimatı və şərhli metodikasında eyni düşüncələrin paylaşılma bilməsini təmin edir. IMD bütün müəllim heyətilə tədris planının ən vacib və mürəkkəb mövzuları üzrə hərbi kafedra rəisləri, onların müavinləri, professorlar, dosentlər və baş müəllimlər tərəfindən aparılır.

Göstəri dərsləri (GD) metodik dərslərdir. Bu dərslərin əsas məqsədi, dərslərin aparılma metodikasını, təşkilini, texniki təlim vasitələri, təlim silahları, döyüş texnikaları və təlim-tədris bazasının başqa elementlərindən effektiv istifadə yollarını nümunəvi olaraq göstərməkdir. Göstəri dərslərinə adətən metodik cəhətdən təcrübəli metodistlər, professorlar, dosentlər və baş müəllimlər cəlb olunurlar. GD-i plan üzrə cədvələ uyğun olaraq tələbələrə keçirilən növbəti dərslə təşkil edilir və bütün müəllim heyəti cəlb olunur.

Açıq dərslər (AD) öz növbəsində tədris planına əsasən hər hansı bir mövzunu üzrə dərslərin metodik cəhətdən təşkili və aparılması təcrübəsinin tədqiqi və tətbiqi məqsədilə keçirilən metodik dərslərdir. AD-də tələbələrə yanaşı müəllim heyəti, eləcə də yaxın fənləri də tədris edən başqa şöbələrin müəllimləri də iştirak edə bilər.

Yoxlama dərsləri (YD) müəllimlərin hazırlıq səviyyəsinin öyrənilməsi və onların müstəqil dərslər aparmalarına buraxılışın verilməsi məqsədilə şöbə tərəfindən həyata keçirilən metodik dərslərdir. YD-də yeni mövzunu üzrə dərslərin metodik cəhətdən təşkili və aparılması ilə yanaşı, müəllimin yeni təlim-metod və texnologiyalarından istifadə bacarığı səviyyəsi diqqət mərkəzində olur. YD-i hərbi yönümlü ali təhsil müəssisəsinin rəhbərliyinin qərarı ilə tələbələr cəlb edilmədən yalnız müəllim heyətinin iştirakı ilə həyata keçirilir.

Metodik qayda (MQ) bu təlim metodunun əsas hissəsi, element və detallarıdır. Təlim prosesində təlim metodları kimi təlim üsulları

da bir biri ilə sıx əlaqəlidir. Metodlar və metodik fəndlər (üsullar) konsepsiyası, təlim prosesində yerinə yetirilən və öyrənilən materialın xüsusiyyətlərinə görə çox müxtəlifdir. Məsələn, şifahi şərh prosesində əyani vəsaitlərin nümayişi, eləcə də öyrənilənlərin tədris materialının qavranılmasına hazırlığı, dərslər gedişində sual-cavab adı metodik üsuldur. Belə hallarda əyani vəsait əsas məlumat mənbəyi, onun nümayişi isə metod sayılır, nümayiş zamanı sözlü müşayiət isə metodik fənd (üsul) hesab olunur. Hərbi hazırlıq dərslərində göstəri metodu şəxsən göstərmə, bir və ya bir neçə öyrənilən üzərində izahlı göstərmə yolu ilə həyata keçirilir. Göstəri metodu hər hansı bir silahlı və ya silahsız sıra hərəkətinin, taktiki hərəkətin, müxtəlif cihazlarla işin əməli olaraq yerinə yetirilməsi ilə həyata keçirilir. Burada öyrənilənlərin müşahidəyə hazırlığı, göstəri hərəkətlərinin asta sürətlə yerinə yetirilməsi, mühüm elementlərin xüsusilə göstərilməsi, göstəri elementlərinin aydın sözlərlə izahı və şərhli üsulları tətbiq edilir.

Metodik vəsait (MV) tədris metodları və metodikası üzrə tövsiyə və məsləhətlərdən ibarət vəsaitlərdir ki, bu da hər hansı bir fənnin, fəslin, və mövzunun tədrisinin təşkilində müəllim üçün köməkçi vasitə rolunu oynayır. Belə vəsaitlərin əsasını tədqiqatların nəticələrinin bazasında hazırlanmış təlim-tədris prosesinin təkmilləşdirilməsi üçün nəzəri cəhətdən əsaslandırılmış metodik vəsaitlər təşkil edir. Buna tədris müəssisəsinin təcrübəsində istifadə olunan metod və metodik üsulları xüsusi nümunə olaraq göstərmək olar [1 s.10].

Metodik vəsait, hər hansı bir təlim istiqamətinin təlim metodikasına, metodik işə, hansı ki bir qayda olaraq fəslərin metodik cəhətdən tədrisini, təlim proqramının mövzularını və ya bir neçə ayr-ayrı fəsillərin mövzularını metodik planlaşdırmağa uyğun özündə əks etdirir və metodik təlimata, bu isə öz növbəsində təlim-tərbiyə prosesinin xüsusi aspektlərinin təkmilləşdirilməsinə məsələn, taktiki hazırlıq dərslərində tələbələrə yaradıcı təfəkkürün inkişaf etdirilməsinə aid metodik tövsiyələrə ayrılır.

Metodologiya yaradıcılığın metod və vasitələrinin məntiqi təşkilinin quruluşunu öyrənir (metod və logiya sözüdür). Metodologiya elmi, elmi təfəkkürün təşkili prinsiplərinin forma və üsullarını öyrənir [1 s.34]. Pe-

daqoji metodologiya təlim-tərbiyənin nəzəriyyəsi və praktikasını sahəsində yaradıcılıq metod və vasitələrinin məntiqi təşkilini öyrənir.

*Təlim metodları*₂ təlim materiallarının mənimsənilməsi, ixtisas üzrə bilik və bacarıqların və hərbi xidmətdə vacib olan şəxsi keyfiyyətlərin formalaşdırılmasında öyrədən və öyrənilənlərin birgə fəaliyyətilə əlaqəli üsul və qaydaları özündə əks etdirir. Təlim materiallarının öyrənilməsində və hər hansı bir dərstdə məqsədə yəni təlim nəticələrinə nail olmaq üçün müəllim öyrənilənlərin effektiv idarə edilə bilməsi üçün ən geniş istifadə olunan izahlı-ilyüstrativ, problemlə, oyunlu, məntiqi quruluşlu təlim metodlarından bacarıqla istifadə etmə yollarını bilməlidir. Ənənəvi və eləcə də müasir təhsil sistemində Çağırışaqədərki hazırlıq fənninin tədrisi, təlim materiallarının şifahi şərh (mühazirə, nəql), məlumatların müzakirəsi (seminar, qrup dərsi), çalışma, nümayiş, praktiki iş (öyrənmə və məşq), müstəqil iş kimi tədris metodları vasitəsilə həyata keçirilir. Bunu daha izahlı şəkildə desək, mühazirə özü bir dərslər növüdür, mühazirənin təlim metodu isə şifahi şərhdir. Mühazirədə nümayiş və müzakirə kimi başqa tədris üsullarından da istifadə oluna bilər.

Hərbi tədris mərkəzinin müəllimi ali hərbi təhsil müəssisəsinin səviyyəsinə uyğun elmi-metodik işin əsaslarını bilməli, müstəqil şəkildə özünün elmi biliklərini artırmalı, qazandığı bilik və bacarıqları yüksək mənəvi-psixoloji və elmi cəhətdən əsaslandırılmış şəkildə tədris edəcəyi fənnin plan və proqramlarının hazırlanmasına istiqamətləndirməlidir, təhsil müəssisəsində aparılan elmi-metodik işin gedişində mövzulara, metod və üsullara uyğun tapşırıqlar, suallar, çalışmalar, testlər, təlim-tərbiyə üzrə sistemli plan hazırlama qabiliyyətinə malik olmalıdır, tələbələrin professional hazırlığı üzrə kollektiv elmi araşdırmalarda yaxından iştirak etməli, təhsil prosesində tədris materiallarının yazılı və şifahi şərh metod üsulları və texnologiya ilə həyata keçirilməsinə səmimi atmosferin yaradılmasını, müstəqil hazırlıq bacarığının formalaşdırılması metodu ilə öyrənilənlərdə hərbi-professional şüurun formalaşmasını və yaradıcılıq qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsini, tədris və elmi-tədqiqat sahəsində informasiya texnologiyalarından istifadə bacarığını, ali təhsil kollektivi arasında qarşılıqlı hər-

mət mədəniyyəti və etik özünü idarə etmə keyfiyyətlərinə sahib olmalıdır.

Problemin aktuallığı. Çağırışaqədərki hazırlıq fənni üzrə ümumtəlim nəticələrinə nəzər saldıqda, yeniyetmələrin vətənpərvər və təndəş kimi ordu sıralarında hərbi xidmətə hazırlığının günün ən aktual məsələsi olduğunu göstərir. Bunu ölkəmizin müharibə şəraitində olması bir daha sübut edir. Problem Çağırışaqədərki Hazırlıq fənn müəllim kadrlarının hazırlığı üzrə pedaqoji prosesin təşkilini əhatə edir.

Bu problem ümumilikdə müəllim fəaliyyətini əhatə edir. müəllim tədris zamanı tək elm və bilik vermir, eyni zamanda, bir şəxsiyyət və bir müəllim yetişdirir. Problemin aktuallığı həm də onu göstərir ki, müasir təlimin imkanlarından istifadə etməklə tələbələr də öz növbəsində müəllimlə birgə fəaliyyət göstərməlidir. Belə olduğu halda dərslərin səmərəli təşkili və idarə olunması həyata keçirilə bilər. Müasir tədris prosesində yeni istiqamətlər, təlimlər və yeni modellər çərçivəsinin araşdırılması məsələsinin tədqiqata cəlb olunması, həmçinin "Çağırışaqədərki hazırlıq" fənninin tələbələr tərəfindən nəzəri və praktik cəhətdən mənimsənilməsi yolunun müəyyənləşdirilməsi aktuallıq baxımından diqqəti cəlb edir.

Problemin yeniliyi. Məqalədə qeyd olunan tövsiyələri nəzərə almaqla Çağırışaqədərki hazırlıq fənni üzrə dərslərin yüksək səviyyədə tədrisini təmin etmək olar. Problemin yeniliyi çağırışaqədərki hazırlıq fənninin tədrisi zamanı hərbi hazırlığın təlim istiqamətləri olan taktiki hazırlıq, atəş hazırlığı, hərbi nizamnamələr, sıra hazırlığı, hərbi topoqrafiya, mülki müdafiə, çağırışaqədərki hazırlıq fənninin tədrisi metodikası və ən əsası da, təlim istiqaməti olan hərbi vətənpərvərlik tərbiyyəsi üzrə bilik, bacarıq və vərdislər haqqında daha aydın təsəvvür yaratmaq üçün bu sahədə ən uğurlu metodların seçilməsini qarşıya məqsəd qoymaq və buna nail olmaqdan ibarətdir. Məqalədə yeniliklərdən biri tədris zamanı ənənəvi təlim imkanlarından da istifadə etməklə pedaqoji prosesin keyfiyyətini artırmaq və tələbələrdə praktik bacarıqların formalaşdırılmasından ibarətdir. Tədris zamanı tələbələrin məntiqi, yaradıcı təfəkkürü, onların dünyagörüşü, dəyərləndirilməlidir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Əsasən ali təhsil sahəsini əhatə etsə də orta ümumtəh-

sil və buna bərabər təhsil müəssisələrində Çağırışa qədərki hazırlıq fənn müəllimləri üçün faydalı hesab olunaraq gələcəyin metodist müəllimlərinə və tələbələrinə tövsiyə oluna bilər. Məqalədə toxunulan problemlərin vacibliyi gələcəkdə bu sahəyə müraciət edən tədqiqatçılara lazımi mənbə olmaqla tədris prosesində düzgün metodların tətbiq olunmasında örnək kimi nəzəri baza rolunda çıxış edə bilər. Təbii ki, məqalədəki nəticə və ümumiləşdirmələr, elmi qənaətlər, nəzəri fikirlər gələcəkdə bu tip elmi işlərin yazılmasında nəzəri baza, elmi kriteriya ola bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. *Преподавание общевоеенных и тактических дисциплин в учебных военных центрах : учеб. метод. пособие.* Ю.Б. Байрамуков. Красноярск : Сибирский федеральный университет, 2010, 64 с.
2. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Sahəsində İslahat Proqramı, Bakı, 1999.
3. **Аверин А.И. и др.** «Начальная военная подготовка» учебник, Москва 1985, 254с.

4. **Аверин А.И., Ендовцкий Н.К., Лонопляник В.М. и др.** *Учебно методическое пособие по начальной военной подготовке.* М. Просвещение, 1882, 270 с.
5. «Gənclərin ibtidai hərbi hazırlıq əsasnaməsi» Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 119 №-li qərarı, Bakı şəhəri, 29 may 1988-ci il.
6. Hərbi vəzifə və hərbi xidmət haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu.
7. Программа начальной военной подготовки молодежи, Москва 1981г.
8. «Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu». Bakı, 2009. Bakı. Hərbi Nəşriyyat, 2007, 488 s.
9. Ümumtəhsil fənlərinin tədrisi məsələləri. Bakı 2006, 374 səh. Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun nəşri.
10. Ümumtəhsil fənlərinin tədrisinə dair tədqiqatlar. Bakı 2017 s. Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutu.
11. Военная Педагогика. М.О СССР. Москва 1998, 377 с.

ТРЕБОВАНИЯ К ОБЩИМ ВОЕННЫМ И ТАКТИЧЕСКИМ ДИСЦИПЛИНАМ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Дж.И. Мамедьяров

*Азербайджанской Государственной Академии Физической Культуры и Спорта
Кафедра Теории и методики физического воспитания и спорт*

jeyhun.mammadyarov@sport.edu.az

Аннотация. В статье основные методы и средства учебной подготовки рассматриваются как творческий процесс. Также статья анализирует и уточняет теоретические и практические способы усвоения материала в подготовке студентов по предмету “До призывной подготовки”. Были выявлены основные требования к студентам в процессе приобретения знаний по общевоенным и тактическим предметам в высших учебных заведениях, дидактические

принципы подготовки педагогических кадров до призывной подготовки и необходимые в педагогической деятельности методы в учебных заведениях.

Ключевые слова: до призывная подготовка, учебный процесс, военно-тактические предметы, педагог - воспитатель, организация учебного процесса, методы обучения

**REQUIREMENTS TO MILITARY AND TACTICAL SUBJECTS IN
THE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS****J.I. Mammadyarov**

Azerbaijan State Academy of Physical Education and Sport
Department of Theory and methodology of physical education and sport
jeyhun.mammadyarov@sport.edu.az

Annotation. The article deals with the main methods and means of educational process considering them as creative work. The article has analyzed and defined theoretical and practical ways of assimilation of teaching materials that students need on the subject of “pre-military preparation”. The requirements to students’ knowledge on the subjects of general military and tactical preparation in Hi-

gher Educational Institutions, didactical principles of preparation of teachers and methods of teaching necessary for pedagogical work are identified.

Keywords: *pre-military preparation, process of study, military and tactical subjects, teacher-educator, organization of educational process, methods of education.*